

POLITIČNA POROČILA ČEŠKOSLOVAŠKEGA KONZULATA V LJUBLJANI V ČASU OD NJEGOVEGA ODPRTJA DO SPREJETJA VIDOVDANSKE USTAVE

POVZETEK

Razpad Avstro-Ogrske in oblikovanje nasledstvenih držav na zunanjepolitičnem polju nista pomenila le novih državnih meja, zavezništev in strateških usmeritev, temveč tudi s tem povezan razcvet diplomatskih predstavništev. Po oblikovanju prve Jugoslavije so se, podobno kot po koncu druge Jugoslavije, v Ljubljani tako odprla številna diplomatska predstavništva, s tem da so bila tista po letu 1918 iz razumljivega razloga konzularnega ranga. To je bil tedaj za Ljubljano svojevrsten novum, saj pred tem, za časa rajnke Avstro-Ogrske, ni bilo velike potrebe po diplomatskih predstavništvih na slovenskem ozemlju. Skupno jih je bilo deset, pri čemer so bila številna med njimi predstavništva držav naslednic habsburške monarhije.

Prvi češkoslovaški konzul v Ljubljani je bil Čeh dr. Otakar Beneš, ki je eksekvaturu prejel 16. maja 1920. V svojih periodičnih in podrobnih političnih poročilih, ki pa v arhivu praškega zunanjega ministrstva žal niso v celoti ohranjena, je v prvi vrsti podajal celovito sliko o dogajanju na Slovenskem, a jo hkrati umeščal v vsedržavni kontekst. Tako je pozorno komentiral koroški plebiscit in opozarjal na možnost jugoslovanske vojaške zasedbe cone A, ocenjeval položaj in moč slovenskih političnih strank, poročal o Bogumilu Vošnjaku in ozadju njegovega imenovanja za veleposlanika v Pragi. Posebej pozorno je spremljal in analiziral pisanje slovenskega tiska o Češkoslovaški, kjer je ugotavljal, da zlasti katoliški Slovenec in socialdemokratski Naprej pogosto pišeta v protičeških tonih, kakšen sporen članek pa je našel tudi v liberalnem Slovenskem narodu. V zadevi "Slovenec" in "Naprej" si je svojemu zunanjemu ministru zato dovolil predlagati, naj na njuni uredništvu vplivata vodstvi Češke ljudske stranke oz. Češke socialdemokratske stranke. O položaju Slovencev v Kraljevini SHS pred junijem 1921 pa je bil sicer mnenja, da so Slovenci "danes neposredno vezani na to državno tvorbo, saj bi brez nje svojo kulturno-gospodarsko eksistenco težko ohranili."

ABSTRACT

POLITICAL REPORTS OF THE CZECHOSLOVAKIAN CONSULATE IN LJUBLJANA FROM THE TIME OF ITS OPENING TO THE ADOPTION OF THE VIDOVDAN CONSTITUTION

In the area of foreign policy, the downfall of Austria-Hungary and the formation of succeeding states did not only introduce new national borders, alliances and strategic orientations but also the consequential flourishing of foreign diplomatic offices. After the formation of the First Yugoslavian State, a number of foreign diplomatic offices opened their doors in Ljubljana just as they did after the downfall of the Second Yugoslavian State, however those that opened after 1918 were, of course, of the consular rank. This was a unique novelty for Ljubljana in that time,

* dr., docent in znanstveni sodelavec, Inštitut za novejšo zgodovino, SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1
PhD, Assist. Prof., Scientific Associate, Institute of Contemporary History,
SI-1000 Ljubljana, Kongresni trg 1
E-mail: jure.gaspacic@inz.si

since in former period, at the time of former Austria-Hungary, there had been no requirements for diplomatic foreign offices in Slovenia. After 1918, there were eleven foreign diplomatic offices in total and many of them operated on behalf of the states succeeding the Habsburg Monarchy.

The first Czechoslovakian consul in Ljubljana was a Czech, a certain Dr. Otokar Beneš, who received an exequatur on 16 May 1920. In his detailed periodical political reports, which are unfortunately not fully preserved as stored in the Prague Foreign Ministry archives, Beneš primarily presents the overall picture of events that took place in Slovenia at that time, yet, at the same time, embedding them in a nationwide context. In his records, Beneš presents acute comments on the Carinthian Plebiscite and warns about the possibility of Zone A getting occupied by the Yugoslav army, estimates the position and power of Slovene political parties, and reports about Bogumil Vošnjak and the background of his appointment as an ambassador in Prague. Moreover, Beneš monitored and analysed the writings about Czechoslovakia in Slovene press with much care. He came to the conclusion that both the Catholic newspaper called "Slovenec" and the social-democratic newspaper entitled "Naprej" often wrote in an anti-Czech manner and he also came across a few controversial articles in the liberal newspaper of "Slovenski narod". In the case of "Slovenec" and "Naprej" Beneš was bold enough to suggest to his Foreign Minister that the editorial boards of those papers should be influenced by leaders of the Czech's People's Party or the Czech Social-Democratic Party. As regards the position of Slovenes in the Kingdom of SHS before June 1921, his general opinion was that Slovenes "today are directly linked with this state because they would probably not be able to preserve their cultural and economic existence without it."

Ko je 13. junija 1920 dr. Otokar Beneš prispel v njemu "ljubljenjo, osvobojeno Jugoslavijo", ni pripotoval kot privatnik, marveč kot "oficijelni zastopnik svoje ravnokar osvobojene domovine".¹ Češkoslovaški diplomat je slab mesec prej, 16. maja, prejel eksekvaturu in tako postal generalni konzul Češkoslovaške republike v Ljubljani.² Razpad Avstro-Ogrske in oblikovanje nasledstvenih držav na zunanjepolitičnem polju nista pomenila le novih državnih meja, zavezništev in strateških usmeritev, temveč tudi s tem povezan razcvet diplomatskih predstavništev. Nova politično-geografska stvarnost sta pri starih in novih državah tedaj rodili potrebo po prisotnosti v regiji, spremljanju dogajanja, skrbi za lastne državljanje... Po oblikovanju prve Jugoslavije so se, podobno kot po koncu druge Jugoslavije, v Ljubljani tako odprla številna diplomatska predstavništva, s tem da so bila tista po letu 1918 iz razumljivega razloga konzularnega ranga. Skupno jih je bilo enajst, in sicer avstrijsko, belgijsko, dansko, francosko, italijansko, nemško, poljsko, portugalsko, romunsko, špansko in omenjeno češkoslovaško.³ Izvzemši Madžarsko so svoje konzulate v Ljubljani tako odprle vse države naslednice habsburške monarhije.

To je bil tedaj za Ljubljano svojevrsten novum, saj pred tem, za časa rajnke Avstro-Ogrske, ni bilo velike potrebe po diplomatskih predstavništvih na slovenskem ozemlju. Ta na periferijo niso sodila in tam niti niso bila potrebna. Pri tem je bil edina izjema Trst, kjer je bil že v prvih desetletjih 19. stoletja dejaven pruski konzul, na prelomu 19. v 20. stoletje pa je svoja vrata odprl generalni konzulat nemškega rajha.⁴

1 Slovenski narod, 12. 6. 1921, Prvo leto konzulata čehoslovaške republike v Ljubljani (dr. Otokar Beneš).

2 Archiv Ministerstva zahraničných věcí, Politické zprávy – Jugoslávie – Lublaň (AMZV-PZ-Lublaň), Přehled úřední činnosti konsulátu ČSR v Lublani od založení do koncu r. 1928.

3 Leksikon Dravske banovine, str. 816.

4 Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band VI/2 (Die Habsburgermonarchie im System der internationalen Beziehungen), Wien 1993, str. 119.

* * *

Otakar Beneš, ki je v začetku poletja 1920 prispel v Ljubljano, je tako bil prvi generalni konzul Češkoslovaške republike, kar pa seveda ne pomeni, da je bil tudi sploh prvi uradni predstavnik svoje države v Ljubljani. Nasprotno, že kmalu po prevratnih oktobrskih dneh, v začetku novembra 1918, je praško ministrstvo za narodno obrambo imenovalo stotnika Juliusa Huso za Vojaškega pooblaščenca češkoslovaške države v Ljubljani. Njegova agenda je imela v prvi vrsti vojaški značaj, poleg tega pa je skrbel za redne Transporte vojnih beguncev ter češkoslovaških legionarjev domov.⁵ Zaradi prostorske stiske in logističnih razlogov je imel svoje uradne prostore kar na ljubljanski železniški postaji, v čakalnici tretjega razreda. Po njegovem odpoklicu je Praga 10. junija 1919 v Ljubljani ustanovila Urad zastopnika češkoslovaške republike pod vodstvom Ludvika Vondráčka, uradnika za stike praškega ministrstva za železnice. Slednji je v prvi vrsti prav tako skrbel za vojaške Transporte, ob tem pa je bil pristojen tudi za popis vojne škode in izdajo potnih listov. Po dobrega pol leta uradovanja, 31. decembra 1919, so Vondráčku iz Prage poslali uradni dopis, ki je napovedoval novo kvalitativno raven češkoslovaškega urada v Ljubljani. Pooblastili so ga, da začne z organizacijskimi pripravami na ustanovitev konzulata.⁶

Organizacija konzularne službe Češkoslovaške republike v prvi jugoslovanski državi pa navkljub dobrih odnosom med obema državama ni potekala povsem gladko in brez težav. Če so diplomatski stiki iz razumljivih razlogov bili navezani nad vse hitro, kmalu po ustanovitvi obeh držav, 9. januarja 1919,⁷ se je na nižjih nivojih zapletlo. Prvi češkoslovaški poslanik v Beogradu, Antonín Kalina, je tako marca 1920 poročal na praški Hrad, da je v skladu z navodili beograjsko vlado obvestil o nameravani ustanovitvi generalnih konzulatov v Beogradu, Zagrebu in v Ljubljani. V svojem zaupnem dopisu je pomenljivo omenil, da glede generalnih konzulatov v Zagrebu in Ljubljani ni podal uradnega pisnega obvestila, ampak je "ob nekaj priložnostih" zgolj omenil, da bo Češkoslovaška tam organizirala redno konzularno službo. Privednik "generalni" je izustil sila previdno, saj se mu je zdelo, da ima "delikaten politični značaj". Upošteva je politične razmere v Kraljevini SHS je menil, da bi "tukaj gledali na generalna konzulata v glavnih mestih Hrvaške in Slovenije kot na priznanje separatističnih prizadevanj." Zunanjemu ministrstvu je zato svetloval previdnost in ga neposredno vprašal, kako naj ravna. Ali naj resnično prosi za dovoljenje generalnih konzulatov v Zagrebu in Ljubljani?⁸

Dva tedna kasneje, 3. aprila 1920, je Kalina svoje dvome in strahove še dodatno dopolnil. V novem poročilu je zapisal, da je namero ustanovitve obeh generalnih konzulatov predstavil zunanjemu ministru Kraljevine SHS in ob tem opazil "začudenje, da želimo imeti tudi v Zagrebu in Ljubljani generalna konzulata. Glede na to, da še zmeškom ni jasno, kakšen bo notranji ustavni in administrativni ustroj Kraljevine SHS, so te stvari jako kočljive, saj bi se mogle razlagati kot priznanje separatizma." Na tej podlagi je nato izrazil svoje "skromno mnenje", da bi bilo bolje prositi za dovoljenje ustanovitve

5 O transportih češkoslovaških legionarjev, ki so se med svetovno vojno bojevali na ruskih tleh, in se nato iz Vladivostoka preko Trsta vračali domov, glej: Borut Klabjan, Češkoslovaška na Jadranu. Čehi in Slovaki ter njihove povezave s Trstom in Primorsko od začetka 20. stoletja do druge svetovne vojne, Koper 2007, str. 148–164.

6 AMZV-PZ- Lublaň, Přeħled úřední činnosti konsulátu ČSR v Lublani od založení do koncu r. 1928. Prim.: Marjeta Keršič-Svetel, Češko-slovenski stiki med svetovnima vojnama, Ljubljana 1996, str. 14.

7 Antonín Klimek – Eduard Kubů, Československá zahraniční politika 1918–1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů, Praha 1995, str. 96.

8 AMZV-I. Sekce, Dipl. sbor, Jugoslavie, k. 30, Organisaace konsulární služby v království SHS (Dopis Kaline z 20. 3. 1920).

konzulatov in njihov naziv ter agendo v prihodnosti spremeniti v generalni konzulat.⁹

V naslednjih dneh, še preden je prejel odgovor iz Prage, je Kalina ravnal v skladu s svojim pisanjem. Podal je prošnjo za ustanovitev konzulatov v Zagrebu in Ljubljani, a hkrati dosegel, da Kraljevina SHS po njihovi odobritvi ne bo nasprotovala morebitni spremembi v generalni konzulat. Zaupni dopis Prezidijskega praškega zunanjega ministrstva, ki ga je prejel nekaj dni kasneje, ga je zato gotovo presenetil. V kratkem pisanju so svojemu poslaniku sporočili, da Zamini (zunanje ministrstvo) ne deli "temnih bojazni" poslaništva. Ime bodočih uradov naj bi zgolj odgovarjalo regionalnemu in narodno-gospodarskemu pomenu konzularnih okrajev, kot tudi številu tam živečih državljanov Češkoslovaške. Dodali so, da je konzularna agenda vendar zgolj administrativna in gospodarska, nikakor ne politična, ki je v pristojnosti poslaništva. Očitek o podpori separatizmu se jim je zdel povsem neutemeljen.¹⁰ Zamini je tako še naprej vztrajal na pridevniku generalni,¹¹ a je naposled odprl vrata zgolj Konzulat Republike Češkoslovaške v Ljubljani, čigar predstojnik pa je sicer nosil naziv generalni konzul.

Poleg samega imena konzulata so se stvari zapletle tudi pri proceduri sprejema šefov uradov. Beograjsko zunanje ministrstvo je namreč vztrajalo, da vsaka država za vsakega konzula predloži konzulski patent, ki ga mora podpisati šef države, torej bodisi predsednik bodisi monarh. Diplomatski postopek se je s tem precej bolj zavlekel, vnaprej določenih rokov ni bilo mogoče spoštovati. Toda omenjeni "tehnični zaplet", ki bi lahko ogrozil skorajšnje odprtje konzulatov, pravzaprav ni imel nobenih posledic, saj je Beograd v primeru Češkoslovaške preprosto podaljšal rok dospelja patentov. "Patentna zahteva" Kraljevine SHS seveda nikakor ni bila usmerjena proti Pragi, marveč proti Budimpešti. Patent, na katerem je moral biti podpis šefa države, je tedaj za Madžarsko predstavljal neizpolnljivi pogoj.¹²

Maja 1920 je torej naposled bil ustanovljen konzulat, generalni konzul je prišel v Ljubljano, prevzel agendo od Vondračka in se takoj soočil s težavo, ki je na nek način podobna težavam, s kakršnimi so se otepali diplomati, prišedši v Ljubljano v začetku devetdesetih let 20. stoletja.¹³ Ustreznih prostorov za konzulat ni bilo. Otakar Beneš je zato najprej začel uradovati v dveh nadstropjih hotela Union, nato pa mu je prijazni ljubljanski župan dr. Ivan Tavčar ponudil del prostorov na svojem domu na Bregu 8 ob Ljubljani. Poleg dveh večjih in ene manjše sobe mu je v uporabo odstopil tudi divan, dva naslanjača, omaro za knjige, obešalnik, stensko mizico, pisalno mizo, tri slike, dve španski steni in dva "lustra".¹⁴ Novi urad konzulata je bil po mnenju konzularnega osebja nadvse primeren, imel je le dve pomanjkljivosti – ni bil v centru mesta, pa še svetlobe naj bi bilo bolj malo.¹⁵ Prijaznost župana Tavčarja je seveda imela svojo ceno – 12.000 kron letno, vendar znesek v tedanjih razmerah ni bil velik.¹⁶ V naslednjih letih je sicer rasel, a še naprej ostajal spodoben.

Kot zanimivost omenimo, da se je konec leta 1922 sin Ivana Tavčarja Ivan Tavčar ml. odločil le nekoliko popraviti prihodke od najemnine. Konzulu je pisal, da je treba

⁹ AMZV-I. Sekce, Dipl. sbor, Jugoslavie, k. 30, Zřízení kosulátů Č.S.R. v král. SHS (Dopis Kaline z dne 3. 4. 1920).

¹⁰ AMZV-I. Sekce, Dipl. sbor, Jugoslavie, k. 30, Organisaće konsularní služby v království SHS (Dopis Kaline z dne 10. 4. 1920).

¹¹ AMZV-I. Sekce, Dipl. sbor, Jugoslavie, k. 30, dopis Zamini poslaništvu v Beograd z dne 27. 4. 1920.

¹² AMZV-I. Sekce, Dipl. sbor, Jugoslavie, k. 30, Organisaće konsularní služby v království SHS (Dopis Kaline z dne 10. 4. 1920).

¹³ Slovenska novejša zgodovina 1848–1992. Od programa zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije, 2. knjiga, str. 1376.

¹⁴ AMZV-I. Sekce, Budovy Zú, k. 27, Lublaň, Seznam pohištva (13. 7. 1920).

¹⁵ AMZV-I. Sekce, Budovy Zú, k. 27, Lublaň, Izpis iz dopisa 194.931/V–3/23.

¹⁶ AMZV-I. Sekce, Budovy Zú, k. 27, Lublaň, dopis O. Beneša z dne 14. 7. 1920.

najemno pogodbo spremeniti, ker da je stanovanje pri davčnem uradu vpisano na ime njegove sorodnice Josipine Arce in mora torej ona nastopati kot najemodajalka.¹⁷ Na videz nepomembna formalnost, ki pa je seveda imela svoje ozadje in slednje tako konzularnemu osebju kot gospodarskemu oddelku praškega zunanjega ministrstva ni ostalo skrito. Tavčar ml. je pri davčnem uradu prijavil gospodično Arce kot najemnico prostorov konzulata z zelo nizko najemnino. Posledično bi tako bil davek od najemnine ustrezno nižji kot v primeru, če bi bil konzulat neposredni najemnik. Gospodična bi nato prostore zgolj oddala v podnajem konzulatu in krog bi bil sklenjen. Dobro zamišljen načrt, ki pa je ostal neuresničen, saj je gospodarski oddelek na Zamini zapisal, da je vidno, kako bi naj bil "konzulat izrabljen pri gotovem goljufivem postopku pred uradi kraljevine SHS". K novi pogodbi zato ni izdal soglasja.¹⁸ Češkoslovaški konzulat v Ljubljani je pri Tavčarjevih domoval do januarja 1929, ko se je preselil v nove prostore na Bleiweisovi ulici 18, v današnje diplomatsko četrt, med stavbo policijskega ravnateljstva in stavbo upravne oblasti.¹⁹

* * *

Pristojnosti ljubljanskega konzulata so obsegale kulturno agendo, ki je zaradi prijateljskih vezi med državama jemala največ časa, vojaško agendo, kamor je sodila evidenca vojaških obveznikov na ozemlju prve Jugoslavije, izdajanje potnih listin in viz, trgovinsko agendo ter urejanje socialnih in administrativno-pravnih poslov.²⁰ S politično agendo se uradno ni ukvarjal, saj je bila ta – kakor smo že omenili – pridržana poslaništvu v Beogradu. Otakar Beneš je tako bil v prvi vrsti slavnostni reprezentant svoje države in njen visok pisarniški uradnik, toda hkrati je – uradni agendi navkljub – bil tudi "politični operativec". Politično dogajanje na Slovenskem je budno spremljal, o njem poročal na Hrad in ob pomembnih zadevah večkrat interveniral.²¹ V periodičnih in podrobnih političnih poročilih, ki pa v arhivu praškega zunanjega ministrstva žal niso v celoti ohranjena, je v prvi vrsti podajal celovito sliko o dogajanju na Slovenskem, a jo hkrati umeščal v vsedrjavni kontekst.

Beneš je tako posebej pozorno spremljal in analiziral pisanje slovenskega tiska o Češkoslovaški. Ugotavljal je, kako članki kljub dobrim odnosom med državama niso zmeraj naklonjeni češkoslovaškemu stališču in da zlasti katoliški Slovenec in socialdemokratski Naprej pogosto pišeta v protičeških tonih, kakšen sporen članek pa je našel tudi v liberalnem Slovenskem narodu. Poleti 1920 so se mu zdela najbolj sporna Slovenčeva besedila o sokolstvu in pisanje slovenskega tiska o problematiki češkoslovaško-poljskega spora za Těšín. To bi naj bilo neresnično in zasramovalno. Ob tem je sicer pripisal, da Slovenski narod konkretno zapiše, kako se s posamično vestjo v zadevi Těšín ne strinja in kot vir navede "ugledno stran". Po Beneševem mnenju bi naj "ugledno stran" poosebljala neakreditirani poljski konzul Místat in "znani polonofil prof. Ilešič". V zadevi "Slovenec" in "Naprej" si je svojemu zunanjemu ministru zato dovolil predlagati, naj na njuni uredništvu vplivata vodstvi Češke ljudske stranke oz. Češke socialdemokratske stranke. Edini časnik, ki dotlej ni priobčil nobenega protičeškoslovaškega članka, je bil Jugoslavija, s katerim pa je konzulat imel stike.²²

Po volitvah v ustavodajno skupščino je Beneš podal oceno položaja slovenskih političnih strank ter prikazoval politično klimo v Sloveniji. V začetku leta 1921 je situacijo

17 AMZV-I. Sekce, Budovy Zú, k. 27, Lublaň, dopis I. Tavčarja ml. z dne 18. 11. 1922.

18 AMZV-I. Sekce, Budovy Zú, k. 27, Lublaň, dopis gospodarskega oddelka z dne 11. 1. 1923.

19 AMZV-PZ- Lublaň, Přeheed úřední činnosti kosulátu ČSR v Lublani od založení do koncu r. 1928.

20 AMZV-I. Sekce, Konzuláty, Lublaň, k. 85, poročilo o delu konzulata.

21 Prav tam.

22 AMZV-PZ- Lublaň, poročilo z dne 6. 7. 1920; poročilo z dne 4. 8. 1920.

označil kot "čakajočo" in v prvi vrsti odvisno od Beograda. Poudaril je, da so v Sloveniji pogledi na politične razmere "optimistični" in da vsi pričakujejo, kakor bo Nikola Pašić uspešno sestavil vlado z ustrežno parlamentarno podporo. V novi koaliciji je pravilno videl radikale, demokrate, slovenske kmetijce in JMO.²³ Ob tem je omenil, kako pričakuje tudi socialdemokratsko podporo vladi, saj je po pogovorih s socialističnima poslancema Etbinom in Antonom Kristanom ter komunističnim poslancem Bernotom sklepal, da socialni demokraciji nadvse ustrezajo ostri posegi proti komunistom. Med prihodnjo opozicijo je tako uvrstil le dve slovenski stranki, komuniste in relativno najmočnejšo stranko – SLS Antona Korošca.²⁴ Beneš je v poročilu omenil tudi večkrat slišano možnost, da poslanci SLS sploh ne bi podali skupščinske prisege, vendar se mu ni zdelo verjetna. V tem primeru bi namreč prišlo do nadomestnih volitev, kjer bi se naj število poslanskih mest SLS zmanjšalo za eno tretjino. Zdi se, da je konzul preprosto soglašal z mnenjem, ki je gospodovalo v Sloveniji in ki ga je tudi zaupal zunanjemu ministru; z mnenjem, ki je pravzaprav preraslo v "standardno oceno" lika in dela Antona Korošca: "Korošec kot vodja ljudske stranke tega (nadomestnih volitev) ne bo nikdar pustil – že iz taktičnih razlogov – nasprotno, danes zgolj išče nek kompromis, ki bi SLS olajšal povratek v Beograd, po možnosti direktno v vlado."²⁵

Podobno kot špekulacije o Korošču je zavrnil tudi vesti o tem, da bi naj Stjepan Radić iskal stikov s slovenskimi kmetijci. Zapisal je, da so kmetijci veliko bližji JDS in JSDS, kjer vidijo skupnega nasprotnika v SLS. In spet enako je ocenil novico, da naj bi šef JDS Gregor Žerjav zasedel mesto predsednika Deželne vlade za Slovenijo. Menil je, da je ni mogoče jemati za resnično, saj "JDS potrebuje tega svojega izvrstnega delavca v Beogradu, na bolj eksponiranem mestu."²⁶

V rednih političnih poročilih se Beneš seveda ni mogel izogniti problematiki veleizdaje oz. veleizdajalske agitacije. V tem okviru je iskal tudi "ekspONENTE habsburške agitacije" in jih našel v zaupnikih bivšega deželnega glavarja Šušteršiča, uradnih c. kr. monarhije in krogu urednika Slovenskega naroda Rasta Pustoslemška.²⁷

Če je Čecoslovaški konzul Otakar Beneš politično situacijo po volitvah v konstituanto posrečeno imenoval "čakajočo", je razmere po sprejetju vidovdanske ustave prav tako plastično poimenoval kot "prehodne". Avgusta 1921 je poročal, kako položaj v glavnem opredeljujejo kraljeva smrt, prestolonaslednikova bolezen in atentati, ki skupaj s priostrenimi razmerami na Hrvaškem zavirajo prost politični razvoj tudi na Slovenskem. Posamezne stranke in frakcije naj še vedno ne bi bile sposobne opraviti izpita iz državotvornosti in politične zrelosti. Med slednjimi je izpostavil Antona Korošca z SLS, čigar položaj bi se naj v zadnjem času poslabšal. Stranka, ki jo bo v prihodnjem političnem življenju na Slovenskem nujno upoštevati na prvem mestu, pa je po njegovem mnenju bila SKS pod vodstvom Ivana Puclja. Iz vodstva te stranke je prihajal tudi novi jugoslovanski poslanik v Pragi Bogumil Vošnjak, ki si je v poročilu razumljivo zaslužil posebno pozornost. Poleg tega, da je podal njegovo precej natančno biografijo, je Beneš na kratko očrtal tudi ozadje imenovanja na poslaniško mesto. Razumel ga je kot posledico "lojalnega ravnanja" SKS v Beogradu, a hkrati dodal, kako vodstvo stranke pravzaprav ne taj, da je "pri tej točki imelo tudi silno podporo vodstvenih akterjev češkoslovaške agrarne stranke".²⁸ Praški agrarci pod vodstvom An-

²³ Karl Kaser, *Handbuch der Regierungen Südosteuropas (1833–1980) II*, Graz 1982, str. 11–13.

²⁴ Jure Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo. Diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935*, Ljubljana 2007, str. 38.

²⁵ AMZV-PZ- Lublaň, poročilo z dne 1. 2. 1921.

²⁶ AMZV-PZ- Lublaň, poročilo z dne 1. 2. 1921.

²⁷ AMZV-PZ- Lublaň, poročilo z dne 1. 2. 1921.

²⁸ AMZV-PZ- Lublaň, poročilo za avgust 1921.

tonina Švehle so seveda brez dvoma predstavljali močno oporo, saj so bili eden najmočnejših strankarsko-političnih faktorjev prve republike.²⁹ Na prvih volitvah leta 1920 sicer niso odnesli relativne zmage, a so jo na vseh nadaljnjih, prav tako pa so od oktobra 1922, ko je Švehla sestavil prvo vlado, stali na čelu vseh koalicij predmünchenske Češkoslovaške.³⁰ V začetku so ji tako uspeli tudi posamični kadrovske podvigi v češkoslovaški diplomaciji, ki so sicer bili skorajda nemogoči. Zasedba diplomatskih mest je namreč bila v izključni pristojnosti T. G. Masaryka in Edvarda Beneša, strankarsko-politični argumenti niso prihajali do veljave.³¹

Poleg rednih političnih poročil je konzul ob izrednih dogodkih pripravljaj tudi posebne referate, kakor denimo 14. oktobra 1920, torej štiri dni po plebiscitu na Koroškem. Razpoloženje v "odločujočih in narodnih" slovenskih krogih v dneh pred glasovanjem je Pragi opisal kot "zaupljivo in to navkljub vseprisotni slutnji o tem, da se moč nemških nasprotnikov silno bliža polovici vseh glasov." Po njegovih besedah je slovenska javnost še na dan glasovanja računala z "gotovo, četudi nezatno zmago." Prvi "vznemirljive vesti" so se nato pojavile 12. oktobra zvečer na oglasnih panojih časopisov, s čimer bi se naj ljudstvo pripravljalo na možnost poraza. "Takoj se je pojavil nemir, študirajoča mladina je zahtevala zaprtje javnih prostorov, gledališč, kina itd." Beneš je posebej omenil, da so demonstranti vdrli na večerno predstavo opere, povzročili veliko paniko, a vse skupaj "na srečo ni imelo pomembnih posledic." Demonstracije so se nadaljevale še naslednji dan, javnost naj bi "klicala po simpatičnem slovenskem generalu in pesniku Maistru" in zahtevala takojšnjo vojaško zasedbo plebiscitne cone A. Priprave na vojaški poseg na Koroškem, do katerega bi prišlo v primeru "neugodnega" izida plebiscita, so sicer bile konzule znane že nekaj časa. Na Hrad je poročal, da je ta možnost živo diskutirana, načrti zanjo pripravljani, a tedaj, štiri dni po glasovanju, ni mogel "z gotovostjo reči", kako se bo reč razvijala.³² Med vzroki za plebiscitni izid, ki so se navajali na Slovenskem, je izpostavil zlasti standardno omenjane: pasivnost beograjske vlade, neustreznost in počasnost agitacije slovenskih krogov, učinkovitost avstrijske agitacije, ki je poudarjala davčno-gospodarske prednosti Avstrije v primerjavi s Kraljevino SHS (slednje naj bi najbolj učinkovalo na socialdemokratske volilce³³) in na koncu še nerešeno jadransko vprašanje s stalnimi grožnjami Italije.³⁴

* * *

Konzulat Češkoslovaške republike v Ljubljani je s svojo dejavnostjo tedaj, v

²⁹ Vošnjak je tudi dalj časa pripravljaj združitev slovenske in češkoslovaške agrarne stranke, ki pa mu naposled ni uspela. Po besedah Otakarja Beneša je vzrok tičal v tem, da vodstvo češkoslovaških agrarcev, sicer naklonjeno združitvi, "ne more pristati na kakršen koli način – četudi zunanji – spojitev s samo eno frakcijo agrarcev, t. j. slovensko, po možnosti bosansko, ki tačas predstavlja opozicijo proti Radiću, saj bi tako izven kroga ostala tako silna stranka, kot je Radićeva." – AMZV-PZ- Lublaň, poročilo z dne 14. 6. 1921.

³⁰ Věra Olivová, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, str. 132, 312–319, 332–333.

³¹ Antonín Klimek – Eduard Kubů, *Československá zahraniční politika 1918–1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*, Praha 1995, str. 12–13.

³² Jugoslovanske oborožene sile so po vnaprej pripravljenem načrtu dejansko vkorakale v cono A, a so jo morale zaradi pritiska zaveznikov zapustiti že 17. oktobra 1920. – Mile Bjelajac, *Vojska Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca 1918–1921*, Beograd 1988, str. 147–148.

³³ Po teoretične izračunu Janka Pleterskega bi bil v primeru, če bi koroška socialdemokratska stranka, "v skladu s svojo pred vojno izrečeno politiko v narodnostnem vprašanju, svojim privržencem pustila res proste roke v narodnostni odločitvi, kar bi plebiscit v resnici moral biti," izid glasovanja v prid jugoslovanske države. – Janko Pleterski, *O prvinah in značaju plebiscitne odločitve*, v: *Koroški plebiscit. Razprave in članki*, Ljubljana 1970, str. 265.

³⁴ AMZV-PZ- Lublaň, poročilo z dne 14. 10. 1920.

kratkem, a intenzivnem času med obema vojnama, dejansko predstavljal le majhen del silno razvejane češkoslovaške diplomatske mreže, ki jo je monopolno obvladoval Hrad na čelu z Masarykom in njegovim izbranim naslednikom Benešem.³⁵ Zgolj v prvi Jugoslaviji, sicer zavezniški državi, so jo poleg beograjskega poslaništva sestavljali še konzulati različnega ranga v Beogradu, Zagrebu, Ljubljani, Skopju in Splitu.³⁶ Grozozanski aparat praškega Zaminija, v domovini večkrat kritiziran, češ da ne ustreza velikosti države, je bil očitno dimenzioniran za velike vloge, za zagotavljanje mednarodne stabilnosti in varnosti države. Diplomatsko osebje, ki sta ga za višje položaje rekrutirala TGM in Beneš, je tudi zato bilo v prvi vrsti strokovno in sposobno in ne "politično uravnoteženo". Pri diplomatih sta bila samoumevna zgolj lojalnost Hradu in zvestoba masarykovskemu političnemu idealu.³⁷ Domnevamo lahko, da je takšen bil tudi dr. Otakar Beneš. Sposoben in vesten uradnik, stvaren opazovalec, ki pa je na slovenske prilike zrl s pretežno češkega stališča.

Ljubljanski konzul je o položaju Slovencev v Kraljevini SHS v prvih treh letih obstoja države celostno sodil, da so Slovenci "danes neposredno vezani na to državno tvorbo, saj bi brez nje svojo kulturno-gospodarsko eksistenco težko ohranili."³⁸ Suha in jasna ocena torej, neizvirna, konkretna, povsem "čehoslovakistična", morda bi si drznili napisati tudi – točna. Na videz podobno moremo trditi tudi o njegovem poudarjanju pomena in vloge Vošnjak-Pučljevih kmetijcev. Stvarno in jasno, a vendar, obenem zadržano diplomatsko "preobteženo". Zdi se namreč, da so si slednji kot sestrška stranka močne češkoslovaške stranke zaslužili zelo veliko pozornosti in bili obravnavani s prav posebno težo. Anton Korošec, sicer "le" relativni zmagovalec volitev v konstituanto leta 1920, je v primerjavi s SKS bil obravnavan z drugačnimi, včasih tendencioznimi poudarki. Nenazadnje je konzul junija 1921, ko je poročal o občinskih volitvah, konkretno zapisal, kako je na podeželju potekal spopad med SLS in SKS, čigar izid je bil, "da je agrarna stranka na novo pridobila več kot 25% proti klerikalni stranki."³⁹ Podrobnosti ni dodal. Omenjeni rezultat je seveda pomenil nedvomen uspeh SKS, a ga je SLS kljub vsemu zasenčila; skupno je namreč osvojila 61% glasov za občinske odbornike, s čimer je potrdila svoj primat v slovenskem političnem prostoru.⁴⁰

Ob koncu in ob robu omenimo, da je po mnenju češkoslovaškega poslanika v Beogradu dr. Jana Šebe ljubljanski konzul dr. Otakar Beneš v celoti "dobro vodil" svoj urad. Trgovinsko agendo naj bi sicer nekoliko zanemarjal, a je zato bil toliko bolj aktiven v "reprezentativni dejavnosti". V ljubljanskih krogih je užival velik sloves, svojo državo naj bi predstavljal celo tako dostojno, da je to že bilo nevarno za njegovega morebitnega naslednika. Šeba je namreč pripomnil, kako bo kdo drug takšen visok nivo težko obdržal, še zlasti upošteva omejene finančne zmožnosti konzulata, ki Benešu niso povzročale težav. "Znano je, da ima svoje premoženje in da ni skop pri porabi lastnih sredstev, ko želi doseči reprezentativni učinek, ko prireja gostije ipd."⁴¹ Očitno je vedel, kako se dela politika na Balkanu.

35 Antonín Klímeček – Eduard Kubů, *Československá zahraniční politika 1918–1938. Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů*, Praha 1995, str. 10–13.

36 Prav tam, str. 96.

37 Prav tam, str. 13.

38 AMZV-PZ- Lublaň, poročilo za januar in februar 1922.

39 AMZV-PZ- Lublaň, poročilo z dne 14. 6. 1921.

40 Jure Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo. Diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935*, Ljubljana 2007, str. 38.

41 AMZV-I. Sekce, Konzuláty, Lublaň, k. 85, revizija konzulata RČS v Ljubljani (poročilo z dne 17. 10. 1923).